

ANALI Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku	Sv. 23	Str. 115-124	Osijek, 2007.
	Priljubeno na sjednici Razreda za društvene znanosti 10. listopada 2007.		

UDK:353.2(497.5Virovitica)''18''

Stručni prikaz

DAVOR BRUNČIĆ*

UPRAVNO UREĐENJE VIROVITIČKE ŽUPANIJE NAKON POVRATKA USTAVNOSTI 1861. GODINE

Polet revolucionarnih godina narodnoga pokreta 1848./49. ubrzo je (1851. godine) u Habsburškoj Monarhiji zaustavljen reorganizacijom državnoga ustroja na centralističkim osnovama i apsolutističkom vlašću suverena. Povrat ustavnog uređenja 1861. godine u život je vratio i županijsku i municipalnu samoupravu u Hrvatskoj. Taj je proces uspostave hrvatske samouprave na županijskoj i lokalnoj razini praćen uzletom demokratskih, ali i nacionalnih stremljenja. Kao jedan od hrvatskih političkih prvaka i biskup, J. J. Strossmayer prihvaća te izazove i u želji da osobnim ugledom i snagom podupre taj proces, 1861. godine prihvaća i mjesto velikoga župana u Virovitičkoj županiji.

No vraćanje na stari sustav hrvatskih županija samo je privid. On se izražava restitucijom sedam županija, ali njihov sastav i način izbora ukazuje da su to institucije, ne više feudalnog već novog građanskog društva. Vrijeme od 1861. do sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. godine prijelazno je razdoblje u okviru kojega stare pravne institucije djeluju temeljem pravila i propisa uspostavljenih u vremenu apsolutizma. Sukob starih feudalnih zakona i običajnoga prava s novima (1852. godine donesen je Opći građanski zakonik), apsolutističkih patenata i zahtjeva da se uprava što je prije moguće modernizira, rezultirao je nedorečenim i proturječnim propisima, nejasnoćama koje su pogodovale samovoljnom postupanju pojedinih županija te nesporazumima i žalbama zbog povrede županijske i municipalne samouprave. Uređenje županija i drugih upravnih tijela iz 1861. godine bilo je privremeno i prijelazno k reorganizaciji koja će uslijediti 1870. godine.

Veliki župan J. J. Strossmayer razočaran je stanjem uprave i mogućnošću rješavanja problema. On izražava svoje nezadovoljstvo funkcioniranjem pravne države i stvarnom nemoći županijske uprave, suprotstavljene zadržanoj svemoći centralistički organizirane državne uprave, da samostalno i djelotvorno obavlja svoje zadaće. Tomu pridodaje problem financiranja, spominjući se pri tom ideje decentralizacije kao prvog koraka. Svoju nemoć da mijenja nezadovoljavajuće stanje Strossmayer ugrađuje u svoju ostavku koju preko hrvatskoga bana podnosi njegovom kraljevskom i carskom veličanstvu koji je 1862. godine prihvaća.

Ključne riječi: uprava, samouprava, županija, župan, Strossmayer

---

* mr. sc. Davor Brunčić, Osječko-baranjska županija, 31000 Osijek, Trg Ante Starčevića 2

Polet revolucionarnih godina narodnoga pokreta 1848./49. ubrzo je (1851. godine) u Habsburškoj Monarhiji zaustavljen reorganizacijom državnoga ustroja na centralističkim osnovama i apsolutističkom vlašću suverena. Povrat ustavnog uređenja 1861. godine u život je vratio i županijsku i municipalnu samoupravu u Hrvatskoj. Taj je proces uspostave hrvatske samouprave na županijskoj i lokalnoj razini praćen uzletom demokratskih, ali i nacionalnih stremljenja. Kao jedan od hrvatskih političkih prvaka i biskup, Strossmayer prihvaća te izazove i u želji da osobnim ugledom i snagom podupre taj proces, 1861. godine prihvaća i mjesto velikoga župana u Virovitičkoj županiji.

Radi razumijevanja tih procesa, valja podsjetiti na povijesni razvitak županijskog ustroja koji je prethodio promatranom razdoblju. Županije su postale dio hrvatske upravno-pravne tradicije već od ranog srednjovjekovlja. Jačanjem središnje vlasti države u nastanku i usponu, jača i sukob između lokalnog plemstva i suverene glade vlasti na lokalnoj razini, što se u odnosu na položaj županija izražava kao sukob nastojanja da se županije zadrže kao plemićke zajednice, odnosno da se podčine vladaru kao njegovo izvršno državno tijelo.¹ Taj sukob između državne vlasti i županijske samouprave proteže se i tijekom idućih stoljeća u različitim pojavnim oblicima. Sukobu se vrlo često pridružuju i gradovi koji uz pomoć vladara nastoje izbjeći nadležnost županija i time postići širi opseg vlastite samouprave. U vremenskom slijedu moguće je uočiti tri razvojna tipa županija:² kraljevske županije sredine X. stoljeća, plemićke županije s razvijenom samoupravom u odnosu na kraljevsku vlast te županije kao dio modernog upravnog ustrojstva u razdoblju od 1886. do 1918. godine.

Revolucionarne 1948./49. godine revolucionarne su za ovo područje barem u dva pravca: prvo, sukob Habsburške Monarhije s Ugarskom predstavlja klicu redefiniranja unutarnjih odnosa teritorijalnih sastavnica Monarhije i drugo, ovo vrijeme označava ukidanje feudalnih društvenih odnosa što dugoročno utječe na preoblikovanje i državnog ustroja, ne toliko po pojavnim oblicima koliko po obilježjima i načinu funkcioniranja tijela vlasti.

S feudalizmom nestaju i županije kao plemićke institucije. Ostaju dotadašnji nazivi: županija, župan i podžupani, ali se njihov položaj i način djelovanja mijenja. U odnosu na ta pitanja valja ukazati da mijene tih instituta prolaze tri temeljna razdoblja koja ih svojim značajkama obilježavaju. To su vrijeme neoapsolutizma od 1850. do 1861. godine u kojemu Beč ima središnji utjecaj,

¹ Dragutin Pavličević, Županije u Hrvatskoj i Slavoniji u prijelaznom razdoblju od 1848. do 1881. u: Hrvatske županije kroz stoljeća, Školska knjiga, Zagreb, 1996., str. 71.

² Branko Babac, O nekim općim problemima uobličavanja političko-upravnog ustrojstva u svezi s ostvarivanjem nacionalnih strategija razvoja Hrvatske i hrvatskoga građanskog društva – Teorijske i istraživačke osnove, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu broj 2, Zagreb, 1992., str. 205.

prijelazno razoblje od 1861. do 1868. godine u kojem jača formalni utjecaj Zagreba te nagodbeno razdoblje od 1868. godine koje počinje Hrvatsko-ugarskom nagodbom i označuje utjecaj novog državnog središta u Budimpešti uz svojevrsnu hrvatsku autonomiju.

Ta su razdoblja burna i po promjenama teritorijalnog ustrojstva. Promjene vezane uz status Vojne krajine, Međimurja, Vojvodine, ali i drugi razlozi uvjetovali su nerijetke promjene broja i prostornog obuhvata županija, što nije moglo ostati bez utjecaja na proces stabilizacije županijskog ustrojstva i njegovo funkcioniranje.³

Primijenjeno na Virovitičku županiju sa sjedištem u Osijeku, treba podsjetiti da je 1745. godine Slavonija izdvojena iz Vojne krajine i sjedinjena s Banskom Hrvatskom sa sjedištem u Zagrebu. Ustrojavanje vlasti na novosjedinjenom području obuhvatilo je i utemeljenje triju novih županija – Virovitičke, Požeške i Srijemske, pored Zagrebačke, Križevačke, Varaždinske i Severinske. Virovitička je županija zadržala staro ime, ali je područjem znatno šira od stare (koja je obuhvaćala samo virovitičko područje). Sada je riječ o području koje obuhvaća i područje Broda, Slatine, Našica, Valpova i Osijeka. U početku, od 1745. godine, županijska je skupština naizmjenice zasjedala u Virovitici, Osijeku i Valpovu, a časnici županije stolovali su u Virovitici i Osijeku. Vrlo se brzo sjedište svih tijela

³ 1850. godine Hrvatska i Slavonija podijeljene su na 6 županija (Zagrebačku, Varaždinsku, Križevačku, Riječku, Osječku i Požešku) i 20 kotara, a reformom iz 1854. godine 5 županija (ukinuta Križevačka) i 54 kotara. Povratkom Ustava 1861. teritorijalne jedinice ponovno stječu samoupravni (municipalni) karakter koji su prethodnim reformama izgubile. Temeljem Naputka za privremeno uređenje županijah, slobodnih kotarah, slobodnih kraljevskih gradovah, povlaštenih trgovištah i seoskih obćinah u kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, osniva se 7 županija (Zagrebačka, Križevačka, Varaždinska, Riječka, Požeška, Virovitička i Srijemska) koje se dijele na okružja, okružja na kotare, a ovi na općine. Ta je organizacija potvrđena i Zakonskim člankom "ob ustrojstvu županija" iz 1870. godine. Zakonom "ob ustroju političke uprave" 1874. godine utvrđuje se podjela na 8 županija (Zagrebačka, Riječka, Varaždinska, Križevačka, Bjelovarska, Osječka, Požeška i Vukovarska), a umjesto kotara uvodi se 20 podžupanija (prema podacima u: *Milan Smrekar, Priručnik za političku upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, Knjiga prva, Zagreb, 1899., str.14. – 31.*). Vremenski podudarno započinje reorganizacija Vojne krajine, što završava 1881. godine njihovim ukidanjem, spajanjem s područjem pod banskom upravom, odnosno uspostavljanjem jedinstvenog upravnog sustava za cijelu zemlju.

Osobitu pozornost ipak privlači teritorijalno-upravno ustrojstvo ustanovljeno Zakonom ob ustroju županija i uređenju uprave u županijah i kotarih iz 1886. godine. Njime su utvrđeni temelji moderne upravne organizacije na ovim područjima. U teritorijalnom smislu ona je značila podjelu Hrvatske i Slavonije (bez Dalmacije i Istre) na 8 županija (Ličko-krbavska, Modruško-riječka, Zagrebačka, Varaždinska, Bjelovarsko-križevačka, Požeška, Srijemska i Virovitička) sa 66 kotara, 21 gradom i 376 općina. Od 1895. godine izvan sastava županija ostali su samo gradovi Zagreb, Osijek, Varaždin i Zemun. To je ustrojstvo značajno i po tome što je bilo stabilizirano relativnom vremenskom trajnošću. Takva podjela ostala je sve do 1922. godine.

i časnika županije premješta u Osijek.⁴ Virovitička županija povremeno i zakratko mijenja i ime (prema svom sjedištu) u Osječka (1850. – 1861.), kada se, nakon raspada Srijemske županije, širi i na Vukovarski kotar, desetak godina prestaje postojati s privremenim ukinućem županijskog ustrojstva (u vrijeme apsolutizma), ali se obnavlja i do kraja svog postojanja nosi naziv Virovitička sa sjedištem u Osijeku. U vremenu apsolutizma Osječka županija ima jedan gradski kotar (grad Osijek) i šest vanjskih kotara (Osječki, Valpovački, Donjomiholjački, Našički, Đakovački i Vukovarski).

Unutarnje uređenje, položaj pojedinih tijela i njihove funkcije mijenjani su ovisno o razdoblju na koje je već ukazano. “Mađarima za kaznu, a Hrvatima za nagradu”,⁵ mladi car i kralj Franjo Josip I.⁶ podario je svojim narodima ožujka 1849. godine ustav kojim je ta nasljedna monarhija centralizirana. Centralizacija je ovdje značila, uz raspuštanje Hrvatskog sabora, ukidanje dosadašnje samouprave i na lokalnoj, odnosno županijskoj razini. Prema naredbi ministarstva unutarnjih djela o ustrojenju upravnih vlasti u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji,⁷ hrvatska banska vlada na čelu s banom podvrgnuta je izravno bečkoj. Na čelu je županije veliki župan kojega izravno imenuje car (kralj). Po upravnoj liniji on je hijerarhijski podređen banskoj vladi. Upravne ovlasti dotadašnjih županijskih skupština, koje je ban Jelačić po nalogu središnjih vlasti raspustio, predane su županima kao produženoj ruci središnje vlasti. Time je i na lokalnoj razini otklonjena brana apsolutnoj carskoj vlasti.⁸ Ukidanje Oktroiranog ustava (koji se zapravo nije ni stigao primijeniti) tzv. Silestarskim patentom cara Franje Josipa I. 1851. godine, nije u konceptu ništa izmijenilo. Istodobno su proglašena „obća načela za organičke uredbe u krunovinah cesarevine austrijsanske“ kojima je uređena reorganizacija političke uprave. Tzv. Bachov apsolutizam počivao je na strogo centraliziranoj državi kojom izravno upravlja apsolutistički monarh. Središnja je vlada odgovorna caru, a zemaljske vlade (među kojima i hrvatska) postaju carska i kraljevska namjesništva. Hrvatski ban zapravo je guverner, prvi činovnik jedne od zemalja u sastavu Monarhije, a županija austrijski okrug (*kreis*).⁹ To je osobito potvrđeno naredbom iz 1854. kojom se županije pretvaraju u administrativne

⁴ Milan Smrekar, op. cit., str. 130.

⁵ Dragutin Pavličević, Županije u Hrvatskoj i Slavoniji u prijelaznom razdoblju od 1848. do 1881. u: Hrvatske županije kroz stoljeća, Školska knjiga, Zagreb, 1996., str. 77.

⁶ Franjo Josip I. preuzeo je prijestolje kao osamnaestogodišnjak u jeku revolucionarnih zbivanja 1848. godine.

⁷ Milan Smrekar, op. cit., 13.

⁸ Županijske staleške skupštine mogle su otkloniti kraljevu naredbu ako su one smatrale da su za njih štetne (prema: Ivan Beuc, *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, Zagreb, 1985., str. 263.*).

⁹ Dragutin Pavličević, op. cit., str. 79.

okruge s temeljnom ulogom transmisije odluka središnjih vlasti prema kotarima. „Jedinstvo carevine, jedinstvo uprave“ bilo je temeljno načelo političkog ustroja Monarhije.¹⁰

To stanje i nezadovoljstvo, pa i ogorčenje koje je ono u Hrvatskoj proizvodilo, objašnjava raspoloženje i polet kojim je dočekan povrat ustavnog uređenja 1861. godine temeljem carske diplome od 20. listopada 1860. godine. Budući da je Hrvatski sabor bio raspušten, već se u studenom sastala banska konferencija radi očitovanja o obliku, sastavu i djelokrugu županija. Zatražila je povrat ustavnih županija, što je sankcionirano Naputkom za privremeno uređenje županija, slobodnih kotara, slobodnih kraljevskih gradova, povlaštenih trgovišta i seoskih občina u Kraljevinah Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji 16. siječnja 1861. godine.

Priklanjajući se tom zanosu povratkom ustavnosti i samoupravnosti hrvatskih županija kao izraza hrvatske autonomije, biskup Josip Juraj Strossmayer založio je svoj ugled, znanje, mudrost i energiju za uspostavu novog županijskog ustroja prihvaćajući položaj velikog župana Virovitičke županije, ali i pomažući u konstituiranju susjedne Srijemske županije.¹¹ Taj je angažman svoj dopunski smisao pronalazio i u nužnosti energičnog djelovanja u otklanjanju posljedica mađaronskog usmjerenja Virovitičke i Srijemske županije prema Ugarskoj nasuprot osamostaljenju i ujedinjenju Hrvatske, iskazane u burnim događanjima 1848. godine. No vrlo se brzo suočio s realnošću ograničenja tog prijelaznog razdoblja.

Vraćanje na stari sustav hrvatskih županija samo je privid. On se izražava restitucijom sedam županija, ali njihov sastav i način izbora članova skupštine ukazuje da te institucije nisu više feudalnog nego novog građanskog društva. Županije prestaju postojati kao teritorijalne zajednice plemića, a postaju teritorijalne upravno-političke zajednice koje predstavljaju sve društvene slojeve.¹² Županijska skupština više nije staleško tijelo lokalnog plemstva već su pravo glasa dobili svi muškarci koji na području županije posjeduju nekretnine na koje plaćaju 50 forinti zemljarine, a tvorničar, trgovac ili brodovlasnik 40 forinti dohodarine. Pravo glasa imale su i obrazovane osobe, i to viši svećenici s barem 15, a župnici barem 5 forinti zemljarine ili dohodarine, a diplomirane osobe i kraljevski činovnici s 10 do 20 forinti dohodarine. Županijski činovnici bili su članovi skupštine bez obzira na plaćanje poreza.¹³

¹⁰ Milan Smrekar, op. cit., str. 20.

¹¹ Vladimir Koščak, Josip Juraj Strossmayer – političar i mecena, Osijek, Revija, 1990., str. 63.

¹² Filip Potrebeca, Županije u Hrvatskoj i Slavoniji potkraj 17. i u prva tri desetljeća 18. stoljeća u: Hrvatske županije kroz stoljeća, Školska knjiga, Zagreb, 1996., str. 63.

¹³ Milan Smrekar, op. cit., str. 22.

Na čelu županije bio je veliki župan sa statusom najvišeg županijskog izvršnog tijela s prvim i drugim podžupanom. Broj i kategorija županijskih činovnika bili su, s malim promjenama, isti kao i 1848. godine. Uobičajeno, to su bili veliki bilježnik, podbilježnik i arhivar, županijski odvjetnik, blagajnik i podblagajnik, računari i pristavi, mjernik, liječnik i bolničari, veterinar i pisari. Županijske činovnike birala je županijska skupština po postupku i na način primjenjivan do 1848. godine. Osim toga, ukidanje feudalizma odrazilo se i na uvjetima za zasnivanje i obnašanja županijske službe. Sve do 1848. godine svi viši činovnici bili su iz plemićkih obitelji i morali su dokazati plemstvo ako su željeli ostati u županijskoj službi. Nakon toga, postupno se u županijskoj upravi pojavljuje sve više činovnika neplemića. Ukidanje feudalizma i u županijskoj je upravi dokinulo plemićki status kao uvjet županijske časti.¹⁴ Temeljni je zahtjev bio da svatko bude sposoban za službu za koju se namjerava kandidirati. Županija je bila nadležna za sve upravne stvari na svom području. Sve važnije, a osobito nove, predmete rješavala je skupština, a manje važne municipalni uredi koji su o tome izvješćivali skupštinu na prvoj idućoj sjednici.

Vrijeme od 1861. sve do sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. godine prijelazno je razdoblje u okviru kojega stare pravne institucije djeluju temeljem pravila i propisa uspostavljenih u vremenu apsolutizma. Sukob starih feudalnih zakona i običajnog prava s novima (1852. godine donesen je Opći građanski zakonik), apsolutističkih patenata i zahtjeva da se uprava što je prije moguće modernizira, rezultirao je nedorečenim i proturječnim propisima, nejasnoćama koje su pogodovale samovoljnom postupanju pojedinih županija, nesporazumima i žalbama zbog povrede županijske i municipalne samouprave. Uređenje županija i drugih upravnih tijela iz 1861. godine bilo je privremeno i prijelazno k reorganizaciji i modernizaciji koja će uslijediti tek 1870. godine, nakon zaključenja Hrvatsko-ugarske nagodbe. Konačno, županije i nisu mogle u potpunosti ispuniti svoju samoupravnu ulogu budući da je pravni temelj njihova ustroja i djelovanja bio nepotpuni i nejasni privremeni naputak. Početkom 70-ih godina počinje proces zakonodavne i upravne modernizacije Hrvatske u okviru kojega je dograđivan i upravni sustav.

U tim uvjetima, veliki župan Strossmayer razočaran je stanjem uprave i mogućnošću rješavanja problema. On izražava svoje nezadovoljstvo funkcioniranjem pravne države i stvarnom nemoći županijske uprave, suprotstavljene zadržanoj svemoći centralistički organizirane državne uprave da samostalno i djelotvorno obavlja svoje zadaće. Tomu pridodaje problem financiranja, spominjući se pritom (kao dokazani anticentralist i federalist) ideje decentralizacije kao prvog koraka. Svoju nemoć da mijenja nezadovoljavajuće stanje

¹⁴ Filip Potrelica, *ibid.*

Strossmayer ugrađuje u svoju ostavku koju preko hrvatskoga bana¹⁵ podnosi caru (kralju), koji je 1862. godine prihvaća.

U tom se pismu osvrće i na pitanja vezana uz položaj i mogućnosti djelovanja županijske uprave ukazujući na problem funkcioniranja pravne države i stvarne nemoći županijske uprave da samostalno i djelotvorno obavlja svoje zadaće. U tom kontekstu naglašava neuređenost državno-pravnih odnosa, što se odražava na nestalnost i neurednost uprave: *U zemlji našoj dvije uprave, ne jedna pored druge, nego upravo jedna proti drugoj obstoje. Cesarske oblasti upravo na to idu da municipalnoj upravi moralni ugled unište. U državi dobro uređenoj uprava je prva stvar, uprava je upravo duša i moralno biće države. Centralna vlada samo se zato brine da porez sav u kase uteče, a malo si glave tare za to što će uprava i moralno stanje države trpiti, pače možebit joj je drago da se municipalna uprava pred narodom kompromitira.*

Govoreći o upravi, ima u vidu interese naroda kojemu ta uprava treba služiti. Rastužen je stanjem u kojem *pod današnjom carskom upravom nečuvene nepodopštine i nepravde bivaju, da se narod neizmjerno kvari i demoralizira. Vrlo često puk naš pritišten nuždom i eksekucijom meni se kano biskupu i svojem velikom županu utiče, da mu pomognem, a meni srdce od jada puca, kad im pomoći ne mogu.* Ističe kako je pitanje uprave potrebno razriješiti na Saboru. No to će se zbiti tek nakon 1868. godine.

Ovdje posebno ističe problem financiranja, spominjući se pri tom ideje decentralizacije kao prvog koraka *k' povjerenju, k' porazumljenju i k' poboljšanju. Ako Hrvatska političku, sudbenu, naukovnu samoupravu imati misli, tada u tih strukah vlast imati mora sa kraljem svojim budžet svoj opredijeliti. Kad ja u vlastitoj svojoj kući, u svojem vlastitom gospodarstvu ne jedan dio dohotka u svojih ruku neimam, kad je ključ moje blagajne u tuđoj ruci, kad ja ni jednu krajcaru samostalno potrošiti ne mogu, onda mi je pravo da mogu poprave u domu i gospodarstvu neovisno stvoriti, samo je puka sanjarija, zaključuje veliki župan.*

Svjestan je da upravo iz financijskih razloga ne može osposobiti kvalitetnu upravu. *Dobra uprava nikad se dosta platiti ne može. Ona sama sebe stotruko nadoknađuje,* ističe Strossmayer.

Unatoč tim problemima, ponosan je na županiju kojoj je na čelu: *Virovitička županija uvijek će ostati u Slavoniji najznamenitija. Oko nje se vrte dvije druge županije slavonske. Ona će cijeljoj Slavoniji prava davati.* Upozorava, međutim, na njezino višegodišnje nazadovanje u materijalnom pogledu. Ovdje podsjeća na tri projekta prometnog povezivanja Slavonije za koja se zalagao. Povezivanje

¹⁵ Pismo kojim podnosi ostavku upućeno hrvatskom banu Josipu Šokčeviću datirano u Đakovu 5. travnja 1861. godine i na 22 stranice sadržava obrazloženje razloga te ostavke.

željeznicom Dunava s morem *je životno pitanje za naš narod*. To je najkraći put i brzo bi se rentirao. Drugi je projekt reguliranje Save i Drave. U tom smislu Dravu bi trebalo učiniti plovnom da bi se moglo gospodarski privrjedivati. Sljedeći je projekt izgradnja ceste koja bi povezala Slavoniju s Dravom i Dunavom. Spominjući otpor tom projektu, iskazuje *da ničega drugoga nije, već zbog toga velikim županom ostati ne bi mogao. Stidio bi se svoje dužnosti kada ne bi bio u stanju isposlovati povezivanje Vuke s Osijekom tijekom te godine isposlovati, pa da ga puk zimi mučeći se u blatu kune i proklinje*.

Nerijetko su kasniji pisci ostavku tumačili njegovom prezauzetošću važnijim pitanjima,¹⁶ no njegovo pismo *Svietlome banu* omogućuje nam da izvučemo i drukčije zaključke. Bio je svjestan da će taj njegov čin biti različito objašnjavan: *Ja znam da će se taj moj korak svakako tumačiti, ali mi je sviest, kamo ljudsko napadanje nedopire, posve mirna. Ja ljubim domovinu poslije Boga najviše i položio bih sto put za nju život svoj, al mi sviest moja kaže da u ovom položaju više škoditi nego koristiti mogu. Po mojem osvjedočenju današnji put k opasnosti vodi*, istaknuo je u pismu svoje ostavke. Iz predočenog je nesporno moguće zaključiti da je jedan od razloga te ostavke bilo i nezadovoljstvo upravnim sustavom na koji nije mogao utjecati.

Nakon sloma apsolutizma, Hrvatski je sabor 1861. godine pokušao obnoviti županije u njihovom samoupravnom totalitetu kakav je bio 1848. godine, ali u novim odnosima izgradnje građanske države. No zauzet međudržavnim odnosima s Austrijom i Ugarskom, ograničavan i raspušten, nije uspio završiti započeto preustrojavanje. Taj će posao biti nastavljen tek nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. godine. U kratkom vremenu svog obnašanja dužnosti velikog župana Virovitičke županije, Josip Juraj Strossmayer svojim je ugledom, mudrošću i energijom pridonio ponovnoj uspostavi županijskog ustrojstva u Slavoniji i Srijemu, ali promjena odnosa povezana s modernizacijom uprave, kojoj je tijekom svoga mandata težio, bila je izvan njegova domašaja i utjecaja.

Literatura

Branko Babac, O nekim općim problemima uobličavanja političko-upravnog ustrojstva u svezi s ostvarivanjem nacionalnih strategija razvoja Hrvatske i hrvatskoga građanskog društva – Teorijske i istraživačke osnove, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, broj 2, Zagreb, 1992.

Ivan Beuc, Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, Zagreb, 1985.

Vladimir Koščak, Josip Juraj Strossmayer – političar i mecena, Osijek, Revija, 1990.

Dragutin Pavličević, Županije u Hrvatskoj i Slavoniji u prijelaznom razdoblju od 1848.

¹⁶ Primjerice: Vladimir Koščak, op. cit., str. 65.

do 1881. u: Hrvatske županije kroz stoljeća, Školska knjiga, Zagreb, 1996., str. 71.
– 96.

Filip Potrebica, Županije u Hrvatskoj i Slavoniji potkraj 17. i u prva tri desetljeća 18. stoljeća u: Hrvatske županije kroz stoljeća, Školska knjiga, Zagreb, 1996., str. 49.
– 65.

Milan Smrekar, Priručnik za političku upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, Knjiga prva, Zagreb, 1899.

Josip, Juraj Strossmayer, Pismo Svietlome banu, kojim podnosi ostavku, datirano u Đakovu 5. travnja 1861. godine.

ADMINISTRATIVE SYSTEM IN THE COUNTY OF VIROVITICA AFTER CONSTITUTIONAL RESTORATION FROM 1861

Summary

Enthusiasm of the revolutionary years of national movement in 1848/49 was soon stopped (1851) in the Hapsburg monarchy by a rearrangement of state-system on the centralistic foundations and an absolute power of the sovereign. The restoration of constitutional system in 1861 meant the revival of county and municipal self-government in Croatia. That process of the Croatian self-government restoration on the county and local levels was followed by the rise of democratic but national aspirations. As one of the Croatian politically prominent persons the bishop J. J. Strossmayer accepted those challenges hoping to support the process with his reputation and strength, in 1861 he accepted the post of the great district prefect in the county of Virovitica.

But the return to the old system of the Croatian counties was just an illusion. It reflected a restitution of seven counties but their composition and appointing modality showed that the institutions were no longer of feudal character but of a new civic society. The time from 1861 until conclusion of the Croatian-Hungarian agreement in 1868 was a transitional period in context of which, the old legal institutions worked on the basis of rules and regulations set in time of absolutism. A strife between old feudal laws and common law with the new ones (in 1852 the common civil code was proclaimed), absolutistic licenses and demands that the administration should be modernized as soon as possible, it resulted in incomplete and contradictory regulations, indistinctnesses which were in favour of some willful counties as well as in misunderstandings and complaints over infringement of county and municipal self-government. The arrangement of counties and other administrative bodies from 1861 was only temporary and transitional one towards rearrangement which would proceed in 1870.

The great district prefect J. J. Strossmayer was disappointed by an administration condition and the possibility to solve the problems. He expressed his discontent at functioning of rule of law and real impotence of county government, which was opposed to omnipotent centralistic-organized state administration, to work independently and effectively. In addition to it, he spoke of the financing problem mentioning decentralization ideas as the first step. His inability to alter this unsatisfactory condition, Strossmayer incorporated in his resignation which was submitted by the Croatian viceroy to his royal and imperial majesty who accepted it in 1862.

Key words : administration, self-government, county, district prefect, Strossmayer